

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051|6379.8

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.41>

Огієнко Д. П.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТВОРЧИХ МАЙСТЕР-КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Розкриваються особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення творчих майстер-класів із трудового навчання під час організації дозвіллевої діяльності молодших школярів. Акцентується увага на тому, що творчі майстер-класи є однією з ефективних форм організації дозвіллевої діяльності підростаючого покоління, що створюють можливість для вияву й розвитку творчого потенціалу людини, залучення до кращих досягнень світової культури. У теоретичних розробках вітчизняних педагогів майстер-клас розглядається як метод навчання та конкретне заняття із вдосконалення практичної майстерності, що проводиться фахівцем у певній галузі творчої діяльності. Зазначається, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації та проведення творчих майстер-класів здійснюється у процесі вивчення таких дисциплін: «Методика навчання технологічної освітньої галузі» та «Методика організації дозвіллевої діяльності дітей». Основними організаційними формами навчання, у процесі яких здійснюється підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації та проведення майстер-класів, є лекції, практичні заняття, самостійна аудиторна та позааудиторна робота, навчальна та виробнича практики. Ефективність творчого майстер-класу у процесі дитячого дозвілля визначається наявністю оптимальних умов для його проведення та професійною майстерністю організатора дозвіллевої діяльності. Педагогічний потенціал майстер-класу як форми дозвіллевої діяльності полягає в тому, що він забезпечує раціональне та ефективне проведення дозвілля та створює умови для самопізнання, самореалізації, саморозвитку й самовдосконалення особистості. Творчі майстер-класи створюють для учнів можливість знайти для себе заняття для душі – хобі, що часто перетворюється на головний життєвий інтерес людини.

Ключові слова: майстер-клас, творчість, вільний час, дозвілля, дозвіллева діяльність, професійна підготовка, самоосвіта, дозвіллева культура.

У зв'язку з трансформаційними змінами, що відбуваються в українському суспільстві у XXI столітті та негативними явищами, пов'язаними з цим процесом (наркоманія, алкоголізм, комп'ютерна залежність, прояви асоціальної поведінки тощо), все більшої актуальності серед фахівців різних наукових напрямів – педагогів, психологів, соціологів – набувають питання організації людиною свого вільного часу, її вміння раціонально й ефективно проводити своє дозвілля. Це стосується всіх вікових верств населення і, особливо, учнівської молоді, зокрема дітей молодшого шкільного віку, в якому формується фундамент становлення особистості, а отже, й визначається система ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань, якими особистість буде керуватися на подальших етапах життєвого шляху.

Особлива цінність змістовно та цікаво організованого дозвілля полягає в тому, що воно може допомогти реалізувати все найкраще, що потенційно закладене в дитині. Завдяки різноманітним формам дозвіллевої діяльності можна підтримувати емоційне здоров'я, переборювати власні недоліки, формувати волю й характер. Дозвілля сприяє фізичному, духовному, соціальному та інтелектуальному розвитку особистості, реабілітації дітей. В години дозвілля особистість набуває ціннісних орієнтацій, знань, досвіду, залучається до системи нормативно-регулятивних установок, що склалися в суспільстві [1].

Саме тому вітчизняна педагогіка дозвілля як складова частина загальної педагогіки займається пошуком сучасних підходів до вирішення дозвіллевих проблем і створенням ефективних технологій у сфері дитячого дозвілля. Зміни, що відбуваються в культурно-дозвільному середовищі, інновації, які нестримно входять у наше життя, отримання доступу до всесвітньої мережі Інтернет вимагають впровадження в практику нових форм організації дозвілля дітей та молоді, таких як квест, флешмоб і буккроссинг, воркшоп та інші.

Проблема дозвілля школярів не є новою й досліджувалася різними вченими. Наприклад, Н. Бабенко, О. Дубасенюк, А. Воловик, В. Воловик обґрунтували теоретичні основи, методику організації дозвіллевої діяльності. Структуру, функції та принципи дозвіллевої діяльності розкрито в дослідженнях В. Бочелюка, В. Петрушева, В. Піменова. Проблему організації роботи у сфері дозвілля досліджували Є. Акнаєв, Ю. Бабанський, М. Бушканець, Г. Волощенко, Т. Ковальчук, Т. Мельничук. Питання формування готовності майбутнього вчителя до організації дозвіллевої діяльності учнів досліджували І. Бойчев, Ю. Бардашевська, О. Гончарук, Т. Яцула.

Мета статті – розкрити особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення творчих майстер-класів у процесі організації дозвіллевої діяльності дітей.

Однією з ефективних форм організації дозвіллевої діяльності є творчі майстер-класи, що створюють можливість для вияву й розвитку творчого потенціалу людини, залучення до кращих досягнень світової культури. В останнє десятиріччя така форма організації дозвіллевої діяльності стає все більш поширеною, оскільки вона відповідає провідному принципу дозвіллевої діяльності – принципу інтересу, що означає

врахування інтересів особистості та сприяє не лише їх задоволенню, а й пробудженню нових потреб, формує нові духовні цінності [2, с. 39].

У психолого-педагогічній літературі є різні визначення майстер-класу як однієї із провідних форм організації змістовного дозвілля. Наприклад, М. Поташник зазначає, що майстер-клас – це яскраво виражена форма учнівства саме в майстра, тобто передача майстром учням досвіду, майстерності, мистецтва в точному змісті, найчастіше шляхом прямого і коментованого показу прийомів роботи. На думку О. Чернеги, майстер-клас – організаційно-практична форма роботи з професійним досвідом, що вимагає «шліфування» й удосконалення готовності до її використання «передавальною» стороною і стороною, активно «сприймаючою» цей професійний досвід; це унікальна форма «нарощування» професіоналізму. «Майстер-клас – це особлива форма навчального заняття, – зазначає С. Кашлев, – яка заснована на «практичних» діях показу й демонстрації творчого рішення певного пізнавального й проблемного педагогічного завдання [3, с. 21].

Майстер-клас – це метод навчання та конкретне заняття з удосконалення практичної майстерності, що проводиться фахівцем у певній галузі творчої діяльності. Творчі майстер-класи мають на меті розвинути предметно-практичні та духовно-психологічні цінності особистості, створюють для людей можливість знайти для себе заняття для душі – хобі, що часто перетворюється на головний життєвий інтерес людини. Канадський учений Г. Сельє наголошує на тому, що кожна людина, крім навчання, роботи, повинна чимось захоплюватись, мати улюблене заняття, яке підніматиме настрій, приносить задоволення та користь. Таке захоплення є найкращим відпочинком, засобом самовираження та розвитку творчого потенціалу людини [2, с. 150].

Певний позитивний досвід організації творчих майстер-класів накопичений у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, зокрема на факультеті дошкільної, початкової освіти і мистецтв, студенти якого беруть активну участь у проведенні майстер-класів для дітей і молоді. Підготовка майбутніх учителів до цього виду діяльності здійснюється у процесі вивчення дисциплін «Методика навчання технологічної освітньої галузі» та «Методика організації дозвіллевої діяльності дітей». Основними організаційними формами навчання, у процесі яких здійснюється підготовка майбутніх учителів до організації та проведення майстер-класів, є лекції, практичні заняття, самостійна аудиторна та позааудиторна робота, навчальна та виробнича практики.

У процесі вивчення дисципліни «Методика навчання технологічної освітньої галузі» майбутні вчителі початкових класів засвоюють теоретичні відомості про види декоративно-ужиткового мистецтва та ручні техніки обробки матеріалів; є них формуються вміння підбирати матеріали, інструменти; визначати способи трудових дій для виготовлення конкретного виробу; грамотно виконувати основні технологічні операції; дотримуватись безпечних і раціональних прийомів роботи з інструментами та матеріалами; конструювати вироби з матеріалів у різних техніках.

Під час вивчення дисципліни «Методика організації дозвіллевої діяльності дітей» студенти засвоюють теоретичні відомості про сутність та ознаки культурно-дозвіллевого середовища, сучасні культурно-дозвіллеві центри та об'єднання (всеукраїнські, регіональні, громадські тощо); ознайомляться з принципами, методами та формами організації дозвіллевої діяльності дітей. Зокрема, під час лекції «Творчі майстер-класи як одна з форм організації дозвілля дітей» у студентів формується система знань про сутність, значення та основні завдання майстер-класів. Зокрема, під час лекції увага студентів звертається на те, що основними завданнями майстер-класу є передача майстром свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, прийомів; надання допомоги учасникам майстер-класу у разі виникнення проблем; обговорення досягнутих результатів і спрямування учасників майстер-класу на саморозвиток, самоосвіту та самовдосконалення отриманих знань і вмінь.

Під час лекції, присвяченій майстер-класам, майбутні вчителі початкової школи не тільки отримують послідовні й логічно завершені теоретичні відомості про сутність майстер-класів, а й ознайомлюються з методикою їх організації та проведення. У процесі основної частини лекції увага студентів звертається на етапи проведення майстер-класу:

1. Підготовчо-організаційний етап: після привітання, знайомства з учасниками майстер-класу та вступного слова майстра (коротка розповідь про свою улюблену справу) відбувається постановка цілей і завдань;
2. Основна частина: передбачає послідовну реалізацію поставлених завдань: знайомство з технікою виконання виробу, показ майстром своїх прийомів («родзинок») із коментарями. Після цього учасники майстер-класу виконують завдання відповідно до зазначених цілей. Під час роботи майстер проводить загальні та індивідуальні інструктажі, надаючи допомогу тим, хто її потребує.
3. Підсумковий етап: презентація та обговорення виконаних робіт учасниками майстер-класу, прикінцеве слово майстра.

Також під час лекції увага студентів звертається на вимоги, які ставляться до майстра: представлення власної техніки роботи (комплекс різноманітних прийомів, які притаманні саме йому); дії та пояснення майстра повинні бути послідовні, зрозумілі та взаємопов'язані між собою, що забезпечить ефективне вирішення поставлених завдань. У процесі лекції викладач звертає увагу майбутніх учителів на переваги майстер-класу як групової форми роботи: учасники мають можливість взаємодіяти, допомагати один одному, ставити питання, отримувати своєчасну допомогу від майстра, брати участь в обговоренні результатів.

Отримані у процесі лекції теоретичні відомості поглиблюються на практичних заняттях безпосередньо під час майстер-класів на різноманітну тематику. До проведення майстер-класів залучаються студенти старших курсів, які тривалий час професійно займаються певним видом рукоділля, а на практичних заняттях мають можливість передати свій досвід іншим. Наприклад, під час практичного заняття з «Методики організації дозвіллевої діяльності дітей» студентка Н. Д'якова проводила майстер-клас на тему «Лялька-мотанка». Напередодні майстер-класу майбутні вчителі початкових класів отримали завдання самостійно ознайомитися з історією виникнення української народної ляльки, її видами. Для цього вони об'єднувалися в групи і виконували інформаційні проєкти на теми: «Ляльки-обрядові», «Ляльки-обереги», «Ляльки-іграшки». Результати своєї роботи студенти представляли у формі звіту на практичному занятті, супроводжуючи свої розповіді презентаціями. Отже, майбутні вчителі початкових класів у процесі позааудиторної самостійної роботи ознайомлюються з різними видами української народної ляльки.

На наступному етапі, під час проведення майстер-класу «Лялька-мотанка», майбутні вчителі в процесі практичної роботи ознайомляться з традиціями щодо виготовлення української народної ляльки. Для проведення майстер-класу були створені належні умови: студенти працювали за столами, маючи всі необхідні для роботи матеріали та інструменти. Студентка, яка проводила майстер-клас, постійно звертала увагу на те, що всі етапи роботи потрібно виконувати охайно, уважно, щоб лялька вийшла акуратною і привабливою. Якщо на початку заняття частина студентів не була впевнена в тому, що зможуть виконати роботу гарно, то в кінці майстер-класу всі отримали велику естетичну насолоду, були задоволені результатами своєї праці. Досвід такої діяльності показує, що іграшки, виконані власноруч, над якими студенти трудилися самостійно, вкладаючи фантазію і любов, стають особливо дорогими для них і додають упевненості у власних силах.

Популяризувати українську народну ляльку майбутні вчителі мали змогу в процесі проведення майстер-класу для студентів і викладачів університету в межах «Тижня мистецтв», організованого кафедрою мистецьких дисциплін.

Студентка О. Костюк щороку проводить для студентів майстер-клас на тему «Плетіння з паперових трубочок», під час якого розповідає про своє захоплення, демонструє власні вироби та практично навчає виготовленню найпростіших виробів у техніці плетіння. Студентка Г. Шпеко неодноразово проводила майстер-клас із «Бісероплетіння» для студентів, створюючи разом із ними букети квітів, які демонструвалися на виставках.

Окрім того, на практичних заняттях із курсу «Методика організації дозвіллевої діяльності дітей» майбутні вчителі початкових класів мали змогу спробувати себе в ролі «майстра», що дуже важливо для їхнього професійного становлення. Наприклад, під час практичних занять студенти проводили майстер-класи з виготовлення традиційних новорічно-різдвяних оберегів (дідухів, янголят, дзвіночків), різдвяних зірок, витинанок і листівок. За такої нетрадиційної форми навчання більшість студентів виявляє пізнавальну і творчу активність, у них виникає бажання підготувати незвичайний цікавий майстер-клас, продемонструвати себе як особистість, здивувати своїх товаришів. Користь від таких занять очевидна: окрім того, що студенти беруть безпосередню участь у майстер-класі, вони мають можливість разом із викладачем обговорити та проаналізувати переваги й недоліки проведеного майстер-класу.

Ще однією формою навчання є відвідування студентами творчих майстер-класів досвідчених майстрів як у межах практичних занять, так і в позааудиторний час. Зокрема, один із майстер-класів провела завідувачка кафедри філософії та культурології, докторка філософських наук, професорка М. Столяр, яка розповіла майбутнім учителям про своє захоплення – конструювання іграшкових будинків. Під час перегляду презентації студенти мали можливість побачити зразки будиночків, створених майстром. Друга частина практичного заняття була присвячена проведенню майстер-класу, під час якого студенти навчилися виготовляти іграшкові меблі з різного матеріалу.

У позааудиторний час студенти факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв відвідували майстер-класи, які проводилися в читальному залі бібліотеки Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка майстринями О. Дідович («Виготовлення ляльки-мотанки»), М. Комаровою («Великоднє декоративне яйце»), Л. Розстальною («Текстильна лялька»). У пізнавальному плані така форма роботи не тільки готує студентів до самостійного проведення майстер-класів, а й розширює та поглиблює знання про народні звичаї, традиції, обряди; знайомить з оригінальними техніками виготовлення виробів; дає можливість знайти заняття за інтересами та задовольнити потребу у творчій самореалізації.

Удосконалити практичні навички, отримані в процесі аудиторної роботи, майбутні вчителі початкової школи мали можливість під час проходження виробничої практики в групах продовженого дня в закладах загальної середньої освіти міста Чернігова. Наприклад, організовуючи дозвіллеву діяльність дітей, майбутні вчителі початкових класів проводили новорічно-різдвяні майстер-класи. З метою зацікавлення учнів студенти напередодні проведення заходу давали їм цікаві завдання. Наприклад, дізнатися, коли з'явилася традиція вручати подарунки на Новий рік, який вигляд мали перші вітальні листівки, з чого їх виготовляли? Поділитися з класом зібраною інформацією учні мали можливість під час вступної частини майстер-класу «Новорічні листівки своїми руками».

Цікаві і різноманітні за тематикою майстер-класи студенти щорічно проводять під час проходження навчально-педагогічної практики в дитячих пришкольних таборах міста Чернігова та Чернігівської області,

в закладах дитячого дозвілля (оздоровлення та відпочинку): «Дивовижний світ оригамі», «Горцювання з паперу», «Країна бісероплетіння», «Паперові витинанки», «Етнолялька» та інші. Наприклад, студентка Я. Трач у дитячому таборі «Дружба» (м. Сновськ) проводила для дітей майстер-класи на тему «Казковий квілінг», під час якого діти об'єдналися в групи і створили спільну роботу в техніці квілінг, яка потім була представлена на виставці. Дуже цінним у педагогічному плані було те, що результати творчої діяльності мали змогу побачити не тільки діти і вихователі табору, але й батьки. Також студенти мали можливість разом із дітьми відвідати майстер-класи, які щорічно проводяться в Чернігівській центральній міській бібліотеці імені М. Коцюбинського та в Чернігівському обласному центрі науково-технічної творчості учнівської молоді. Майбутні вчителі початкової школи не лише спостерігали за роботою дітей, а й активно допомагали майстриням проводити майстер-класи: «Янгол із тканини», «Метелики з паперу», «Аплікація з тканини», «Ведмедик із фетру» та інші.

Необхідно зазначити, що майбутні вчителі початкових класів факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв проводили майстер-класи в межах профорієнтаційної роботи в торговельно-розважальному центрі «Голівуд» міста Чернігова. Традицією стало проведення студентами майстер-класів на щорічному екологічному фестивалі «Життя в стилі ЕКО», який організовує Чернігівська обласна державна адміністрація до «Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища» (регіональний ландшафтний парк «Ялівщина»). Майбутні вчителі початкових класів проводили майстер-класи і в межах заходів, присвячених відкриттю туристичного сезону, «Дня міста».

Висновки. Отже, творчі майстер-класи є однією з провідних форм організації дозвіллевої діяльності підростаючого покоління. У теоретичних розробках вітчизняних педагогів майстер-клас розглядається як метод навчання та конкретне заняття із вдосконалення практичної майстерності, що проводиться фахівцем у певній галузі творчої діяльності. Творчі майстер-класи мають на меті розвинути предметно-практичні та духовно-психологічні цінності особистості. У Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, зокрема на факультеті дошкільної, початкової освіти і мистецтв, підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації майстер-класів здійснюється під час традиційних форм організації навчального процесу у вищій школі: лекцій, практичних занять, самостійної аудиторної та позааудиторної роботи студентів.

Використана література:

1. Воловик А., Воловик В. Педагогіка дозвілля : підручник. Харків : ХДАК, 1999. 332 с.
2. Петрова І. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. Київ : Кондор, 2016. 408 с.
3. Русских Г. Мастер-класс – технология подготовки учителя к творческой профессиональной деятельности. *Методист*. 2002. № 1. С. 38–40.

References:

1. Volovyk A. & Volovyk, V. (1999). Pedagogika dozvillia : pidruchnyk [Pedagogy leisure: book]. Kharkiv : KhDAK. 332 s. [in Ukrainian].
2. Petrova I. (2005). Dozvillia v zarubizhnykh krainakh : navchalnyi posibnyk [Leisure in foreign countries : textbook]. Kyiv : Kondor. 408 s. [in Ukrainian].
3. Russkikh G. (2002). Master-class – tekhnologiiia podgotovki uchitelia k tvorcheskoi profesionalnoi deiatelnosti. *Metodist* [Master-class – technology of teacher's preparation for creative professional activity]. 2002. No. 1. P. 38–40. [in Russian].

Ohienko D. P. Features of the training of future teachers of primary school for giving the creative master classes in the process of organization of leisure activities of pupils

The article reveals the peculiarities of the training of future primary school teachers to conduct workshops on labor training during the organization of children's leisure activities. It is noted that the master class is one of the leading forms of organizing leisure activities of the younger generation. In the theoretical developments of native teachers, the master class is considered as a method of training and a specific lesson on the improvement of practical skills, conducted by a specialist in a certain field of creative activity. The creative master classes are aimed at developing the subject-practical, spiritual and psychological values of the individual. Preparation for this kind of activity is carried out at the National University «Chernihiv Collegium» named after T. G. Shevchenko, in particular on the faculty of preschool, elementary education and arts training in the process of studying the discipline «Methodology of teaching technology education» and «Methodology of organization of leisure activity of children» during traditional forms of organization of educational process in higher education: lectures, practical classes, independent auditor and non-auditing work of students.

The emphasis is placed on the fact that the master class is one of the leading forms of organizing leisure activities of the younger generation. The effectiveness of the master class in the process of children's leisure – is determined by the availability of optimal conditions for its conduct and professional skills organizer leisure activities. The pedagogical potential of the master class as a form of leisure activity is that it provides rational and effective leisure activities and creates conditions for self-knowledge, self-realization, self-development and self-perfection of the individual.

Key words: master class, creativity, free time, leisure, leisure activities, professional training, self-education, leisure culture.